דרך ה' — בהשגחה האישית

הפקודות הנתינות לבני אדם בעולם הזה: הנה כבר הקדמנו שענין העבודה שנמסרה לאדם תלוי במה שנבראו בעולם עניני טוב וענייני רע והושם האדם ביניהם לבחור לו את הטוב. ואולם פרטי ענייני הטוב רבים הם וכן פרטי ענייני הרע כי הלא כל מדה טובה מכלל הטוב והפך זה כל מדה רעה. ד"מ הגאוה א' מענייני הרע והענוה מענייני הטוב הרחמנות מענייני הטוב והפכה האכזריות הסתפקות והשמחה בחלקו מענייני הטוב והפכה מענייני הרע. וכן כל שאר פרטי המדות והנה שיערה החכמה העליונה כל פרטי הענינים מזה המין שראוים למצא וליפול אפשרותם בחק האנושיות לפי התכלית העיקרי שזכרנו במקומו והמציא אותם כל בחינותיהם סבותיהם ומסובביהם וכל המתלוה להם וחקק אפשרותם באדם כמ"ש ואמנם לשימצאו כל אלה הענינים הוצרכו מצבים שונים בבני האדם שכולם יהיו נסיון להם במה שיתנו מקום לכל פרטי בחי' הרע האלה ומקום לאדם להתחזק כנגדם ולתפוס בטובות. ד"מ אם לא היו עשירים ועניים לא היה מקום לשיהיה האדם מרחם ולא אכזרי אך עתה הנה ינוסה העשיר בעשרו אם יתאכזר על העני הצריך לו או אם ירחם עליו וכן ינוסה העני אם יסתפק במועט שבידו ויודה לאלקיו או להפך. עוד יהיה העושר לעשיר נסיון לראות אם ירום בו לבו או אם ימשך בו אחר הבלי העולם ויעזוב את עבודת בוראו ואם עם כל עשרו יהיה עניו ונכנע ומואס בהבלי העולם ובוחר בתורה ועבודה וכן כל כיוצא בזה. ואמנם חילקה החכמה העליונה את מיני הנסיון האלה בין אישי מין האנושי כמו שגזרה בעומק עצתה היותו ראויי ונאות ונמצא לכל איש ואיש מבני האדם חלק מיוחד בניסיון ובמלחמת היצר והוא פקודתו ומשאו בעה"ז וצריך לעמוד בו כפי מה שהוא ויודנו מעשיו במדת דינו ית' כפי המשא אשר ניתן לו באמת בכל בחינותיו בתכלית הדקדוק והנה זה כעבדי המלך שכולם עומדים למשמעתו ובין כלם צריך שתשתלם עבודת מלכותו והנה הוא מפלג לכל א' מהם חלק מה עד שבין כלם ישתלמו כל החלקים המצטרכים לו והנה כל א' מהם מוטל עליו השלמת החלק ההוא אשר נמסר לו וכפי פעולתו בפקודתו כן יגמלהו המלך אך מדת החילוק הזה ודרכיו נשגבים מאד מהשגתנו וא"א לנו לעמוד עליהם כ"א החכמה העליונה הנשגבה מכל שכל היא שיערתם והיא סידרתם באופן היותר שלם:

והנה בהיות ענייני העולם כלם נמשכים ונעתקים בהשתלשלות מענין לענין ממציאותם בנבדלים עד מציאותם בגשמים וכמש"ל בח"א פ"ה. הנה כל הענינים האלה פרטי נסיונו של האדם כמ"ש מתחיל שרש בחינותם בנבדלים לפי המציאות השייך בהם מתיקון וקלקול כמש"ל וכפי ענינם שם נידונין ונגזרים להמצא ולהתפשט עד הגשמיות באישים הראוים להם עד שבכלל דין החילוק הזה יכנסו כל פרטי המציאות למדריגותיהם ועל כלם השקיף החכמה העליונה וכפי אמתת מציאותן תגזור את היותר נאות והגון וזה ברור כפי העיקרים שהקדמנו:

הצלחות העולם הזה וצרותיו כלם נסיונות: נמצא לפי השרש הזה שהצלחות העה"ז וצרותיו יהיו לשינוסה בם האדם בחלק מחלקי הנסיון ששיערה החכמה העליונה היותו נאות לאיש ההוא:

מקרי העולם הזה לעזר או לעכוב להשגת השלמות: ואמנם עוד סבה אחרת נמצאת להם ע"פ דרכי המשפט והגמול והוא כי הנה גזר השופט העליון שמתולדת מעשה האדם עצמו יהיה העזרו ממנו ית' להקל לו השגת שלימותו והצילו מן המכשולים כענין שנאמר רגלי חסידיו ישמור. ואולם ודאי שגם בזה מדריגות מדריגות יש כי ימצא אחד ששורת הדין תתן כפי מעשיו שכבר עשה שיעזרהו הבי"ת עזר מעט ואחר שדינו יהיה שיעזרהו עזר יותר גדול ויקל עליו השגת השלימות קלות רב ואחר שיהיה ראוי להעזר עזר יותר גדול. וכן בהפך כבר ימצא מי שכפי הדין יהיה ראוי שלא יעזרוהו מן השמים אך לא יקשו עליו השגת השלימות ואחר שמשפטו יצא שירבו לו העיכובים ויצטרך לו חזוק גדול ועמל רב עד שישיגנו. ואחר שהוא הרשע הגמור שיסתמו בפניו כל דרכי התיקון וידחה ברעתו. ויש בכל הדברים האלה פרטי פרטים רבים מאד. והנה נמצא שאפשר שיזכה האדם ויוגזרו עליו הצלחות בעה"ז לסייעו בעבודתו למען יהיה נקל לו השיגו את השלימות המבוקש ולא ימצאו לו עיכובים ואפשר שיהיה נגזר עליו כפי מעשיו הפסדים וצרות שיעמדו כחומה לפניו ויפסיקו בינו ובין השלימות עד שיצטרך לו יותר עמל ויותר טורח לבקוע את המחילה ההיא ולהתאמץ עם כל טרדותיו להיות משיג את שלימותו עכ"פ. והפך זה לרשע אפשר שיוגזרו עליו הצלחות לפתוח לפניו פתח האבדון שידחה בו ואפשר שיגזרו עליו צרות למנוע אותו מן הרשע שהיה בדעתו לעשות וזה יקרה כשידע המנהג העליון שאין ראוי לאותו הרשע שיעשה מטעם מה והוא מה שהיה דוד מתפלל אל תתן ה' מאויי רשע זממו אל תפק. ואמנם הנה הוא ית"ש עושה כל הענינים האלה בחכמתו הנפלאה הכל כפי מה שראוי לטובת כלל בריותיו כמ"ש והוא דן את הבריות בכל מצביהם כפי מה שהם באמת פי' כי הנה אינו דומה מי שהוא במצב הריוח ומתרשל מעבודתו ומי שהוא במצב הדוחק ונטרד בלחצו ולא ישלים את הקו. והנה דינם לא יהיה שוה אלא יודן כל א' כפי מה שהוא באמת אם שוגג ואם מזיד אם אנוס ואם פועל ברצונו והוא ית"ש יודע אמתת כל הדברים המעשים והמחשבות ודן אותם לאמתם:

יסורין - להערה: ואולם מן השרש הזה יצא עוד ענף א' בענין היסורין כי עוד אפשר שיהיה אדם צדיק ובידו חטאים או בינוני ושקול במעשיו ותהיה הגזירה עליו שיעוררוהו לתשובה. והנה אז ייסרוהו מן השמים כדי שישים אל לבו ויפשפש במעשיו ואמנם אין היסורין האלה ממין יסורי הכפרה שזכרנו למעלה שתכליתם למרק העונות בעה"ז אבל יסורין אלה יסורי הערה הם להעיר הלב לתשובה כי אולם לא נבראו העונשים אלא בהעדר התשובה אבל הנרצה לפניו ית' הוא שלא יחטא האדם. ואם יחטא ישוב ואם לא שב כדי שלא יאבד יצטרף בעונשין וע"כ יבואו תקוה יסורין להערה ואם לא יתעורר האדם בהם אז יתיסר ביסורי המירוק ועל ענין זה אמר אליהוא ויגל אזנם למוסר ויאמר כי ישובון מאון:

מילוי הסאה: וצריך שתדע שגבול ניתן למרשיע עד מתי יניחוהו שיהיה מרשיע והולך בבחירתו הרעה וכשיגיע לאותו הגבול הנה לא ימתינו לו כלל וישמד מעל פני האדמה והוא מה שקראו חז"ל מילוי הסאה ומה שאמר הכתוב במלאת ספקו יצר לו. והנה עד הזמן ההוא אפשר שיצליח וילך מן הטעם שזכרנו למעלה שהוא לפתוח לו פתח האבדון והוא מה שכתבו ז"ל הבא ליטמא פותחין לו אך כשיגיע לאותו הגבול כבר הגיע לאבדון ויאבד והנה אז יחרה אף ה' בו ותפול עליו שואה שיושמד בה:

מקרים לאדם מצד יחשיו: עוד צריך לדעת שהנה ההשגחה העליונה בכל פרט מהפרטים משגחת על כל הנקשר בו מן הקודמים ומן המאוחרים וסוף דבר משגחת בהשגחת כל פרט על כל הכלל כלו מצד כל מה שמתיחסים כל החלקים עם כל חלק לבנינו של הכלל. וממה שיושקף בדינו של איש מהאישים הוא מדריגתו ומצבו במה שקדמו לו דהיינו האבות וכמה שיתאחרו לו דהיינו הבנים ומה שעמו דהיינו בני הדור או בני העיר או בני החברה. ואחר כל ההשקפות האלה יוגזר עליו החלק בעבודה ובנסיון שזכרנו למעלה ויותן לו המשא לעבוד לפניו ית' (ואולם הנך רואה שזהו רק בענין הדין של העה"ז והוא מה שאמרתי שיוגזר עליו החלק בעבודה דהיינו באיזה מצב ימצא בעה"ז שכפי אותו המצב כך יהיה המשא שעליו אך לעה"ב אין אדם נידון אלא לפי מעשיו כפי המצב שהיה בו והוא מ"ש הנביא בן לא ימות בעון האב) וזה כי הנה אם יזכה אדם שתפסק לו גדולה ועושר הנה בניו יולדו עשירים ואם לא יתחדש עליהם ענין יהיו עשירים ובעלי גדולה

וכן להפך נמצא שלא הגיע העושר ההוא לאותם הבנים אלא מצד היותם בני אותם האבות ואולם אמתת הענין כך הוא שהאדם זוכה לבניו בה' דברים שמנו ז"ל וכבר אפשר שיוצר אדם בטובה מצד היות אביו כבר מוחזק בה ואפשר ג"כ שמצד זכות אביו תגיע לו טובה בזמן מן הזמנים או להפך ומצד אחר אפשר שתפסק הצלה או טובה לו על זרע שעתיד לצאת ממנו וכן מצד מקומו או חברתו אפשר שתפסק עליו טובה או רעה מטובות העה"ז ורעותיו:

יסורין לצדיקים לטובת דורם או לטובת כל העולם: ואמנם מלבד כל זה יש עוד ענין אחד נמשך מב' חלקי ההנהגה שזכרנו האישיית והכללית והוא כי הנה השקיפה החכמה העליונה על כל מה שהיה ראוי שימצא לתיקון המין שיעשה ממנו קיבוץ השלימים שזכרנו למעלה וראתה שהיה ענין נאות להם מאד שיהיה בכח קצתם להועיל לקצתם ולהטיב להם פי' שלא יוחלט הדבר שרק מי שיגיע בכח שלו עצמו אל השלימות יהיה מן הנמנים בקיבוץ בני העה"ב אלא גם מי שכבר יגיעוהו מעשיו שבהתלותו באחר זכאי ממנו יוכל ליהנות בשלימות הנה יכנס בכלל ההוא אלא שיהיה במדריגה תחתונה שהיא מדריגת הנתלה בחבירו ונמצא שלא ידחה מן השלימות לגמרי אלא מי שלא יהיה ראוי ליהנות בו לא מצד עצמו ולא מצד התלותו בזולתו ונמצאת ע"י זה ההצלה מרובה וירבו יותר הנהנים ואולם הנהנים ומהנים לאחרים ודאי שאלו יהיו היותר גדולים בקיבוץ ההוא והם יהיו הראשים והצריכים לתלות בם יהיו משועבדים להם וצריכים להם וכדי שיהיה מקום לתיקון הגדול הזה קשר מתחלה את האישים זה עם זה והוא ענין כל ישראל ערבים זה לזה שזכרו ז"ל. כי הנה ע"ז נמצאים מתקשרים קצתם בקצתם ולא נפרדים איש לעצמו והנה מדה טובה תמיד מרובה ואם נתפסים זה על זה בחטא כ"ש שיועילו זה על זה בזכות ואמנם ע"פ שרש זה נסדר שיגיעו צרות ויסורין לאיש צדיק ויהיה זה לכפרת דורו והנה מחיוב הצדיקים הוא לקבל באהבה היסורין שיזדמנו לו לתועלת דורו כמו שהיה מקבל באהבה היסורין שהיו ראוים לו מצד עצמו ובמעשה הזה מטיב לדורו שמכפר עליו והוא עצמו מתעלה עילוי גדל שנעשה מן הראשים בקיבוץ בני העה"ב וכמ"ש. ואולם מזה הסוג עצמו ימצא עוד מין אחר יותר גבוה במעלתו מאותו שזכרנו. וזה כי מה שזכרנו הוא שילקה הצדיק על בני דורו שהיו ראוים לעונש גדול מאד וקרובים לכליה או לאבדון והוא ביסורין מכפר עליהם ומצילם בעה"ז ומועיל להם גם לעה"ב. אמנם יש עוד יסורין שניתנים לחסידים היותר גדולים המושלמים כבר בעצמם והם לעזור למה שצריך לכל גלגולי ההנהגה שיגיעו אל הסוף שהוא השלימות ופי' הענין כי הנה מצד הסדר הא' שהוסדר לנהגת העולם וגלגוליו כבר היה צריך לאדם שיסבול קצת צער לשיגיע הוא וכל העולם עמו אל השלימות והוא מה שהיה מתילד ונמשך מהעלם אורו ית' והסתר פניו שהושם לא' מיסודות עניני מצבו של אדם כמש"ל. וכ"ש אחרי שרבו הקלקולים בעולם מצד חטאים על חטאים גדולים ועצומים שנעשו בו הנה נתרבה יותר ההסתר ונעלם הטוב ונמצא העולם ובריותיו במצב שפל ורע וצריך עכ"פ שע"י גלגולים שתגלגל חכמתו הנפלאה בעולם יגיעו הדברים אל תיקון ומעיקרם של גלגולים הוא שיקבלו בני האדם עונשים כדי רשעתם עד שתמצא מה"ד מפויסת ואולם סידר האדון ב"ה שהשלימים וחשובים יוכלו לתקן בעד אחרים וכמ"ש ותפגע בהם מדה"ד תחת פגעה בכלל העולם ואמנם כיון שהם בעצמם שלימים וראוים לטוב שהם מתיסרין רק בעבור האחרים ודאי שתתפיס מדה"ד במועט בהם כמרובה בחוטאים עצמם ולא עוד אלא שע"ז זכותם נוסף וכחם מתחזק וכ"ש יכולים לתקן את אשר עיותו האחרים והיינו כי לא די שיתקנו למה שבבני דורם אלא גם לענין כל מה שנתקלקל העולם מאז נהיו בו חטאים ועד עתה ובודאי שאלה יהיו אח"כ בקיבוץ השלימים ראשי הראשונים והיותר קרובים אליו ית"ש.

והנה כל זה שזכרנו עד עתה על צד המשפט מתבאר עוד על צד המציאות כפי אמתת סדריו וכמש"ל כי הנה בחטאים מתרבית הזוהמא ומתעצמת בבני האדם ובעולם וגורמת לאורו ית' שיסתר ויתעלם העלם על העלם וכפי התמרק הזוהמא הזאת והטהר הבריות ממנו כן חוזר אורו ית' ומתגלה גילוי על גילוי. ואמנם היסורין הם הממרקים את הזוהמא בין בפרט בין בכלל וע"י יסורי החשובים האלה מתמרקת והולכת לה מכלל הבריאה כלה ומתקרב העולם מדריגה אחר מדריגה אל השלימות:

מקרים לאדם מצד גלגול נשמתו: עוד שורש אחר נמצא להנהגה בעניני העה"ז והוא שהחכמה העליונה סידרה להרבות עוד ההצלה כמ"ש שנשמה אח' תבא לעה"ז פעמים שונות בגופים שונים וע"ז הנה תוכל לתקן בפעם א' את אשר קלקלה בפעם אחרת או להשלים מה שלא השלימה ואולם בסוף כל הגלגולים לדין שלע"ל הנה הדין יהיה עליה כפי כל מה שעבר עליה מן הגלגולים שנתגלגלה ומן המצבים שהיתה בם והנה אפשר שיגיעו ענינים לאדם שנשמתו מגולגלת כפי מה שיוגרם לה מצד מה שעשתה בגלגול קודם וינתן לאדם ההוא בעולם מצב כפי זה וכפי המצב שינתן לו יהיה המשא אשר יוטל עליו וכמש"ל וכבר דינו ית"ש מדוקדק על כל אדם לפי מה שהוא בכל בחינותיו. פי' בכל פרטי מצבו באופן שלא יעמס לעולם על אדם לעה"ב שהוא הטוב האמיתי אשמה שאין לו באמת אבל יגיע לו מן המשא והפקוד בעה"ז כפי מה שתפלג לו החכמה העליונה וכפי זה יידונו מעשיו והנה פרטי בחינות רבות ימצאו בענין זה של הגלגול איך יהיה האדם נידון לפי מה שהוא בגלגולו ולפי מה שקדם בגלגול אחר לשיהיה הכל ע"פ המשפט האמיתי והישר ועל כל זה נאמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וכו' ואין בברואים ידיעה שתוכל לכלול מחשבות ית"ש ועומק עצתו רק הכלל הזה ידענו ככל שאר הכללים שא' ממקורות מקריהם של בני האדם בעה"ז הוא הגלגול ע"פ אותם החוקים והמשפטים הישרים שהוחקו לפניו ית' להשלמה זה הענין כלו:

המקרים אינם נמשכים מסבות שונות: נמצאו לפי כל מה שביארנו סבות שונות ומתחלפות למקרי בני האדם בעה"ז אם לטוב ואם למוטב ואמנם אין הענין שכל מקרה שיקרה ימשך מכל הסבות האלה אבל הענין הוא שמכל אלה הסבות ימשכו מקרים לבני האדם בעולם וימצאו מקרים נמשכים מסבה א' ואחרים מסבה אחרת. ואמנם החכמה העליונה היודעת ומשקפת תמיד על כל מה שהוא נאות לתיקון כלל הבריאה הנה היא שוקלת בעומק עצתה כל הדברים ביחד וע"פ זה מנהגת את העולם בכל פרטיו כי אולם א"א לכל הסבות האלה שיולידו תולדותיהם תמיד בשוה כי פעמים רבות אפשר לאחת שתכחיש את חברתה כי הנה ד"מ אפי שלפי זכות האבות יגיע לאדם א' עושר ולפי מעשיו עוני ולפי החילוק הכללי עושר או עוני ואפי' לפי המעשים עצמם כבר יעשה איש מעשה א' יהיה הדין בו שתבא לו טובה א' ומעשה אחר יהיה הדין בו שתחסר לו הטובה ההיא ואולם החכמה העליונה שוקלת ומכרעת את הכל על הצד היותר טוב ומזמנת לכל איש ואיש ענינים ממין א' וענינים נמשכים אחר א' הסבות וענינים נמשכים אחר סבה אחרת אמנם לא יקרה מקרה לאדם שלא יהיה כפי א' מן הסבות שזכרנו והפרטים א"א לאדם שידעם כלם. וכבר ידענו הרבה כשידענו כללי הענינים למיניהם וכמ"ש:

מקרים אמצעיים ותכליתיים: ואולם צריך שתדע שהמקרים הקורים לבני האדם יש בהם ב' מינים. הא' מקרים תכליתיים והב' אמצעיים. פי' תכליתיים מקרים שיהיו נגזרים על האדם להיותם ראוים לו מצד א' מהסבות שזכרנו למעלה. ואמצעיים מקרים שיקרו לו כדי שעל ידם יגיע לו מקרה אחר שראוי לו והוא כענין אודך ה' כי אנפת בי שפי' ז"ל שנשברה רגל פרתו ונפלה ומצא סימא תחתיה או שימלט ממקרה שראוי שלא יגיע לו כגון שנתעכב ולא הלך בספינה שהיה רוצה לילך וטבעה הספינה בים. וגם אמצעיים אלה אפשר שיהיו לצורך עצמו של האדם שיקרו לו ואפשר שיהיו לצורך זולתו לשתבא ע"ז טובה או רעה לזולתו ואמנם החכמה העליונה כמו שתשער הענינים שראוי שיגיעו לאדם תשער ג"כ האמצעיים שעל ידם יגיעו לו עד שימצא הכל נגזר בתכלית הדקדוק למה שהוא היותר טוב באמת: